

HORIZONT 2022/27

Migrációkutató Intézet

**Tárik Meszár – Kovács Blanka: Politikai, gazdasági és szociális krízisek
Irakban és Iránban**

2022. 11. 22.

Tárik Mészár – Kovács Blanka: Politikai, gazdasági és szociális krízisek Irakban és Iránban

BEVEZETÉS

Irakot az elmúlt időszakban számos krízis érte. A 2003-as amerikai inváziót követően nem váltak be azok a jóslatok, amelyek a közel-keleti arab országot egy stabil és demokratikus jogrenden alapuló államként gondolták el. Egyes hangok szerint az iraki belpolitikára egyre nagyobb befolyással bíró Irán miatt az ország szuverenitása is veszélybe került, emellett az Észak-Irakban terroristáknak bélyegzett csoportok ellen indított iráni és török offenzívák az ország területi integritását is aláássák. Ha ez még nem volna elég, a mindenkori iraki kormánynak a fiatalok egyre nagyobb elégedetlenségével és időnkénti elvándorlási hullámaival is szembe kell néznie, amit a generációk közötti szakadékok is fokoznak.

Irán az elmúlt hetekben az elhúzódó tüntetéshullámok miatt került a nemzetközi médiafigyelem középpontjába. A több mint két hónapja zajló zavargások kiváltó oka egy fiatal kurd származású nő, Mahsza Amini meggyilkolása volt. Az Iran Human Rights adatai szerint eddig legalább 326 ember vesztette életét az egyre erőszakosabb rendbontások során.¹ Iránban legutóbb 2019-ben volt hasonló tüntetéssorozat, és az ország hosszú ideje nem látott válságon megy keresztül. Többek között az egyre mélyülő társadalmi törésvonalak, a népességnövekedés, a gyorsuló urbanizáció és az emberi jogok helyzete is súlyos terhet ró a lakosságra. Emellett az ország rendkívüli módon kitett az éghajlati viszonyoknak, gyakoriak az időszakos aszályok és árvizek, a por- és homokviharok, valamint a földrengések is.²

¹ IHR 2022. 2022. november 12-ei adat.

² UNDP 2020.

ABSZTRAKT

A Migrációkutató Intézet legújabb elemzése két szomszédos közel-keleti állam, Irak és Irán kríziseit vizsgálja. Ezen belül a fő fókusz a két országot érintő elvándorlási hullámokon, és az azokat ösztönző folyamatok feltárásán van. Irak kaotikus belpolitikai helyzete instabilitást idézett elő, és hiába könyvelhet el az ország folyamatos GDP-növekedést, ez a gazdasági diverzifikáció elmaradása miatt az általános életszínvonalon korántsem mutatkozik meg. Ami Iránt illeti, a perzsa ország komoly társadalmi elégedetlenséggel néz szembe, amihez többek között a kiterjedt szankciók okozta gazdasági nehézségek, a magas megélhetési költségek, a szigorú vallási előírások és a társadalmi egyenlőség hiánya is hozzájárul. Ha a két ország vezetése nem lesz képes kezelni a válságokat, akkor a szinte már minden téren érezhető instabilitás még hosszú ideig jelen lesz Irakban és Iránban egyaránt.

A tanulmányban a problémák gyökereire világítunk rá és külön fókuszba állítjuk azt a társadalmi elégedetlenséget, ami bizonyos időközönként országos tüntetésekhez, destabilizációhoz és elvándorláshoz vezet a két országban.

IRAK

BELPOLITIKAI VÁLSÁG IRAKBAN

Irakban évek óta tart a politikai válság, amely gyakorta elégedetlenséget szül és időnként halottakat és sebesülteket követelő összecsapásokat idéz elő.³ A konfliktus az elmúlt egy évben fokozódott, ugyanis a síta Szadrista Mozgalom, valamint a szintén síta Koordinációs Keret (más néven: Koordinációs Összefogás – Iránhoz közel álló politikai tömörülés) közötti különbségek és nézeteltérések a legutóbbi, 2021. október 10-i választások óta akadályozták az új kormány megalakulását. Ezzel kapcsolatban egy emberi jogi szervezet (Emberi Jogok Igazságügyi és Fejlesztési Szervezete) erőszakos polgárháború kitörésének a lehetőségére figyelmeztetett Irakon belül a két fő tömb – a Szadrista Mozgalom és a Koordinációs Keret – közötti politikai polarizáció, valamint az iraki kormány megalakításával kapcsolatos nézeteltérések miatt.⁴ A szervezet hivatalos szóvivője hangsúlyozta, hogy az iraki állam politikai térképének megrajzolására irányuló külföldi beavatkozások katasztrofális eredményekhez vezettek. Felszólította továbbá a politikai pártokat, valamint a parlamentet, hogy alakítsanak egységkormányt az ország gazdaságának megmentése és a polgárháború elkerülése érdekében.

Az október elején leköszönő iraki elnök, Barham Szálih is párbeszédre szólította fel országa politikai pártjait. Szálih azt mondta, hogy „Irak egy olyan sarkalatos pillanatot él át, amely választást elé állítja: vagy visszatér a belső konfliktusokhoz, vagy elkezd egy új periódust, mely során egységben néz szembe a súlyos kihívásokkal és megfelel a polgárok igényeinek.”⁵ A korábbi iraki elnök minden politikai erőt a konszenzusra való törekvésre szólított fel, amelynek alapja és célja az ország és az állampolgárok érdeke kell, hogy legyen.⁶

Az új kormány október végén megalakult,⁷ azonban korántsem tűnik konszenzusosnak, és erősen kérdéses, hogy milyen mértékben lesz legitim annak tudatában, hogy nem a tavalyi választásokon győztes Muklada asz-Szadr vezette politikai tömörülés (73 mandátum), hanem a voksoláson kiábrándítóan kevés, 33 mandátumot szerző, Irán által támogatott Koordinációs Keret alakított kormányt.⁸

³ YOUM7 2022.

⁴ SOTALIRAQ 2022.

⁵ ANADOLU AGENCY 2022.

⁶ ANADOLU AGENCY 2022.

⁷ Az új miniszterelnöknek Mohammed asz-Szúdánit választották meg, míg az új köztársasági elnök Latíf Rasíd lett.

⁸ A Muklada asz-Szadr vezette politikai tömörülés nem talált olyan koalíciós partnert, akivel abszolút többséget tudott volna szerezni az iraki törvényhozásban.

A GAZDASÁGI DIVERZIFIKÁCIÓ ELMARADÁSA

Irak példátlan gazdasági válsággal küzd, miközben a 2021-es választások utáni ingatag politikai környezettel és folyamatos társadalmi nyugtalansággal is szembenéz. A koronavírus-világjárvány hatásai az olajárak későbbi ingadozásaival párosulva komoly gazdasági nyomást gyakorolnak egy olyan államra, amelynek GDP-je továbbra is az olajra támaszkodik, és egy olyan társadalomra, amely túlnyomórészt az állami szektortól függ a foglalkoztatás terén.⁹ Az, hogy az ország képtelen munkát és szolgáltatásokat biztosítani a túlnyomórészt fiatal lakosságának, tiltakozó hullámokat váltott ki, amely felhívta a figyelmet a jelentős reformok szükségességére. Eközben az éghajlatváltozás növekvő fenyegetése, valamint az általa kiváltott társadalmi-gazdasági kihívások egy egzisztenciális válság kibontakozásával fenyegetnek, amelyet potenciálisan felgyorsíthat Oroszország Ukrajna elleni inváziója és annak az élelmezésbiztonságra gyakorolt hatása.

Az erős társadalom sok változótól függ, de ezek közül kettő mindenképpen kiemelendő: a munkaképes fiatalok száma és a gazdaság mérete. Egy nemzet gondolkodásmódjának és gazdasági gyakorlatának diverzifikálása lehetőség a fiatalok számára azáltal, hogy több és változatosabb munkahelyet teremt.¹⁰ Irakban azonban alapvető problémák vannak ezzel a képlettel, ugyanis az ország gazdasága már nem elégíti ki a fiatalok igényeit munkahelyek¹¹ biztosításával, ami miatt az állam most óriási nyomás alatt van.¹² Az ország válaszüthöz érkezett: az állam vagy reformokat hajt végre a gazdaság diverzifikálása érdekében, vagy súlyos gazdasági válsággal és fokozódó társadalmi zavargásokkal kell szembenéznie. A probléma megoldását nehezíti a rossz politikai irányítás, amely további akadályokat gördít a gazdasági kihívások kezelése, valamint az életképes és gazdaságilag fenntartható feltételek megteremtése elé.

A gazdasági diverzifikáció számos lehetőséget biztosítana a munkahelyteremtésre, és segítené egy olyan rugalmas gazdaság kialakítását, amely jobban képes kezelni az ingadozásokat és csökkenti a természeti erőforrások kimerülését. Jelenleg Irakban egyetlen jelentős bevételi forrás létezik: a kőolaj. Az elmúlt évtizedben az olajbevételek az export több mint 99%-át, a kormány költségvetésének 85%-át és a bruttó hazai termék (GDP) 42%-át tették ki.¹³ Ezzel szemben az iraki magánszektor csak korlátozott szerepet játszik a gazdasági fejlődésben, mindössze a GDP 29%-át adja.¹⁴

⁹ MEI 2022.

¹⁰ AL-DABBAGH 2022.

¹¹ A munkanélküliség Irakban meghaladja a 14%-ot. Lásd: MACROTRENDS, é. n.

¹² AL-DABBAGH 2022.

¹³ THE WORLD BANK 2022.

¹⁴ MEI 2022.

AZ AGYELSZÍVÁS PROBLÉMÁJA

Az ingatag belpolitikai helyzet és a rossz gazdasági irányítás mellett az agyelszívási tendencia sem túl biztató Irak számára. Ez utóbbi probléma krónikusnak tekinthető a közel-keleti országban, és Szaddám Huszein 1979. júliusi hatalomátvételét követően csúcsonosodott ki. A volt iraki diktátor korszakát végtelen konfliktusok jellemezték, kezdve az iraki-iráni háborúval, Kuvait 1990-es lerohanásával, majd az azt követő embargóval és amerikai szankciókkal, amelyek megbénították az országot a 2003-as amerikai invázió és az azt követő etnikai viszályok előtt.

Szaddám Husszein hatalomra lépését követően az agyelszívás olyan méreteket öltött, hogy az elnök 1982-ben törvényben tiltotta meg az egyetemi diplomával rendelkezők számára az ország elhagyását. A törvényt 1982-ben vezették be, és az iraki-iráni háború végén helyezték hatályon kívül. Szaddám hatalmának utolsó éveiben a becslések szerint az irakiak 20%-a (körülbelül 4 millió ember) élt a saját hazáján kívül.¹⁵

Ami az elmúlt tíz évet illeti, 2014 és 2017 között az Iszlám Állam által vezetett iskolákban betiltották az olyan tantárgyakat mint a történelem, irodalom, művészet és zene, és a helyükbe a Korán-olvasás és hittan órák léptek. Ez a fejlemény több ezer tanárt készítetett arra, hogy elmeneküljön az országból.¹⁶

Emellett a kivándorlás az orvosokat is jelentősen érinti. A londoni székhelyű *Al-Arabi al-Dzsadíd* című újság szerint az agyelszívás klasszikus példája jellemző Irakra, és 2003 áprilisa óta 72 000 orvos menekült el az országból. Az iraki Egészségügyi Minisztérium viszont ennél jóval alacsonyabb számot, mindössze 9 000 orvost említ. Az iraki orvosok hivatalos száma az ország Központi Statisztikai Hivatala szerint jelenleg 34 453.¹⁷ A szakemberek az egész egészségügyi szektor rossz gazdálkodására, a Felsőoktatási Minisztérium kutatási finanszírozásának hiányára, a másodrangú laboratóriumokra és a rossz internetes szolgáltatásokra panaszkodnak.

AZ IRAKIAK ÚTI CÉLJAI

Az irakiak úti céljai változtak az évek során, az 1950-es és 1960-as évek végén sokan Európába, az 1979-es iszlám forradalom után kényszerből Iránba,¹⁸ a 2003-as amerikai invázió után pedig Szíriába és Jordániába vándoroltak. 2014 után ismét Európa vált a fő célponttá, nevezetesen Svédország, Németország és az Egyesült Királyság. Korábbi becslések¹⁹ szerint nem kevesebb mint négymillió iraki él a szülőhazáján kívül és ehhez még nincs hozzáadva azon menekültek száma, akik az Iszlám Állam terrorszervezet rémuralma

¹⁵ MOUBAYED 2022.

¹⁶ MOUBAYED 2022.

¹⁷ SOTALIRAQ 2022b.

¹⁸ Az iraki hatóságok 1979-et követően megközelítőleg 250 000 sítát deportáltak Iránba. Lásd: IMMIGRATION AND REFUGEE BOARD OF CANADA 1989.

¹⁹ CHATTY 2010. pp. 22-23.

miatt hagyták el az országot. Ami az illegális kivándorlást illeti, 2015 és 2020 között megközelítőleg 620 000 iraki hagyta el a hazáját, és haladt végig valamely migrációs útvonalon.²⁰

A tömeges elvándorlás legnagyobb áldozatai az egészségügyi, kulturális és oktatási szektorok. Egy iraki kutató szerint a legtöbb kivándorló az egészségügy, az oktatás és a kultúra területén dolgozott, ami magyarázza, hogy miért van manapság olyan jelentős hanyatlás és lemaradás ezekben az ágazatokban.²¹

BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK

Irak konkrét biztonsági problémái a terrorizmushoz, az ország területi integritásához és a milíciák jelenlétéhez köthetők. Az elmúlt két évtizedben Irak polgárháborún, megszálláson, szektáriánus megosztottságon és az államba, valamint annak intézményeibe vetett mély bizalmi válságon ment keresztül. Habár az iraki biztonsági helyzet sokat javult, az államnak továbbra is jelentős belső fenyegetésekkel kell szembenéznie.²² Az Iszlám Állam visszaszorulása nem jelenti a terrorszervezet megszűntét. Az Észak-Irakban található kurd pesmerga erők és az iraki biztonsági erők között egy több mint 15 kilométeres vákuum alakult ki Garmiján térségében. A terület tíz falut foglal magában, amely települések többségét kurd etnikumúak lakják. A pesmerga erők egyik katonai tisztviselője azt közölte, hogy: „*A terület az Iszlám Állam fegyvereseinek menedékhévé és más területeket fenyegető veszélyforrássá vált.*”²³ A biztonsági vákuum Dijála kormányzóságban Kolgo és Qara Tepe (Karatepe) városok között található.

2021-ben a Pesmerga-ügyek Minisztériuma közös hadműveleti egységek kialakításáról állapodott meg az Iraki Védelmi Minisztériummal Dijála, Kerkúk, Ninive és Szaláh ad-Dín kormányzóságok vitatott területein. A megállapodás alapján az iraki katonákból és a pesmergákból álló két közös dandár megalakításáról döntöttek a két fél közötti biztonsági hiányosságok pótlására, de a tényleges megalakulást elhalasztották azzal az ürüggyel, hogy nem hagyták jóvá a szövetségi általános költségvetést.

Nem szabad elfelejteni, hogy Irak szuverenitása is veszélybe került. Irán időnként szórványos csapásokat indít Irak északi részén. A Kurdisztáni Regionális Kormányzat által felügyelt térségben szeptemberben és októberben több mint száz rakétát lőttek ki és drónokat is bevetettek, amelyekkel az iráni-kurd ellenzéki csoportokat célozták meg.²⁴ Az október eleji támadásokban legalább 14 ember életét veszítette és 50 másik személy súlyosan megsebesült.²⁵ Azonban nemcsak Irán, hanem Törökország is indított offenzívákat Irak

²⁰ ANADOLU AGENCY 2021.

²¹ MOUBAYED 2022.

²² TÁRIK 2022.

²³ SOTALIRAQ 2022c.

²⁴ Az Iszlám Forradalmi Gárda (IRGC) közlése szerint „precíziós rakétákkal” és „öngyilkos drónokkal” kurd terroristák elleni hadműveletsorozatot indítottak Irakban. Lásd: ASHARQ AL-AWSAT 2022.

²⁵ AL-HURRA 2022.

északi részén. A török kormánnyal szemben álló kurd terrorszervezet, a Kurdisztáni Munkáspárt ellen indított akciók sokszor civil haláleseteket hagynak maguk után.²⁶ E történésekkel összefüggésben Barham Szálih, Irak korábbi elnöke kijelentette, hogy az ilyen jellegű, idegen területről érkező támadások sértik az ország szuverenitását, biztonságát, stabilitását és a polgárok épségét egyaránt.²⁷

További kihívást jelent a különböző, Irán által támogatott síita milíciák jelenléte. E militáns csoportok sokat tettek azért, hogy visszaszorítsák az Iszlám Állam terrorszervezetet, azonban mára biztonsági problémát jelentenek. Beépítésük a reguláris iraki hadseregbe szintén nehézségekbe ütközik, mivel e csoportokat jelentős ideológiai törésvonalak jellemzik. Emellett sokan a szunnita lakosságot érintő tisztogatási akciókkal vádoltak meg egyes síita milíciákat, amit az Amnesty International háborús bűnnek titulált.²⁸

AZ ÉGHAJLAT VÁLTOZÁS KÖVETKEZMÉNYEI

Irakot az éghajlatváltozással kapcsolatban az ötödik legsebezhetőbb állammak tartják, melyet a magas hőmérséklet, az elégtelen és csökkenő csapadék, az erősödő aszályok, a vízhiány, a gyakori homok- és porviharok, valamint az áradások sújtják.²⁹ Mindezt tetéztve a szomszédos országok vízpolitikája csökkentette a létfontosságú vízforrásokat, miközben a népesség gyors növekedése, az urbanizáció, valamint a mezőgazdasági és ipari szektorok nem hatékony vízhasználata nagyobb víz iránti igényt támaszt.³⁰ Előkészületek és tervezés nélkül a környezeti változás mértéke valószínűleg pusztító lesz, és arra kényszerítheti az irakiakat, hogy más vidékekre költözzenek a túlélés érdekében. Irakban mára valósággá vált a klímamigráció. 2021 végén az IOM közölte, hogy Irakban megközelítőleg 20 000 ember kényszerült elhagyni lakóhelyét a vízhiány, a víz magas sótartalma és a rossz vízminőség miatt.³¹ A környezeti változások felerősödésével az elvándorlás valószínűleg exponenciálisan fog növekedni.

A modell-előrejelzések szerint 2050-re az éves átlaghőmérséklet 2°C-kal fog emelkedni, míg 2100-ra az 50°C feletti szélsőséges hőmérsékletek előfordulásának megnövekedésére is lehet számítani.³² Dél-Irakban az ilyen szélsőségek akár 21 egymást követő napon is kitarthatnak majd.³³ A magas hőmérséklet és hőhullámok hatással vannak a megélhetésre, az élelmiszer-ellátás bizonytalanságára és egészségügyi kockázattal³⁴ is járnak.

²⁶ BBC ARABIC 2022.

²⁷ ASHARQ AL-AWSAT 2022.

²⁸ SHELTON 2014.

²⁹ SHAFQA 2022.

³⁰ DEZSŐ et al. 2022.

³¹ UN IRAQ 2022.

³² UN IRAQ 2022.

³³ UN IRAQ 2022.

³⁴ Az egészségügyi kockázatok közé tartoznak a szélsőséges időjárási események okozta sérülések és halálozás; a magas hővel összefüggő betegségek; a légúti megbetegedések; a víz által terjedő betegségek; az alultápláltság és élelmiszer okozta betegségek; valamint a mentális egészségben bekövetkezett károk.

Irakban a lakosság hőstressznek való kitétsége valószínűleg fokozódni fog a jövőben a megnövekedett urbanizáció és a súlyos hóhullámok miatt. Emellett egyre növekszik a vízszennyezés kockázata, mivel a vízügyi és szennyvízelvezetési infrastruktúra és szolgáltatások nem képesek megbirkózni a kihívásokkal, továbbá a homok- és porviharok növelik a légúti problémák kockázatát. Ezek a tényezők valószínűleg mind hozzájárulnak a lakhely elhagyásához és a migrációhoz.

IRÁN

DEMOGRÁFIAI KIHÍVÁSOK IRÁNBAN

Az ókorig visszanyúló államisággal rendelkező ország jelenlegi formájában az 1979-es iszlám forradalom után jött létre. Az Iráni Iszlám Köztársaság egyfajta síita modernizációs kísérleti modell, amelynek alapját a síita iszlámhoz és az „iránsághoz” való erős kötődés, valamint a modernizációs törekvés jellemzi.³⁵ A 86 millió lakosú Irán a Közel-Kelet keleti határán, mintegy 1 648 195 km²-en helyezkedik el.³⁶ A lakosság többsége (90-95%) a tizenkettes síita iszlám követője, de az országban a keményvonalas vallási rezsim ellenére élnek szunnita muzulmánok (5-10%), zoroasztriánusok, keresztények és zsidók is.³⁷ Az ország etnikai és nyelvi összetétele azonban jóval színesebb. A lakosság csupán 61%-a perzsa, 10%-át a kurdok, 16%-át az azeriek, 6%-át a lúrok, a fennmaradó pár százalékot pedig arabok, türkmének és más türk népek teszik ki.³⁸ Az iráni identitás erősebb, mint a nemzetségalapú önmeghatározás az országban,³⁹ mégis egyre nagyobb társadalmi feszültséget szül a vidéki és városi lakosság közötti különbség.

Irán mára a Közel-Kelet egyik legnépesebb állama, amely részben a korábban meghirdetett népesedéspolitikája eredménye.⁴⁰ Az iszlám forradalom idején 40 milliós lakosság száma hirtelen emelkedni kezdett, és pár évtized alatt több mint kétszeresére nőtt. Habár a népességnövekedés üteme lelassult, az ország lakossága várhatóan 2043-ra eléri a 100 milliót.⁴¹ A népességnövekedés ellenére Irán számos demográfiai problémával néz szembe. A 15 év alattiak aránya folyamatosan csökken a társadalmon belül, ez a csoport 2050-re várhatóan a lakosság mindössze 14%-át teszi majd ki.⁴² Az állampolgárok több mint kétharmada 30 éven aluli, akiknek oktatása, ellátása, munkába állása és a családalapítás is egyre sürgetőbb gondot jelent.⁴³

³⁵ N. RÓZSA 2020. p. 6.

³⁶ CIA WORLD FACTBOOK 2022.

³⁷ Ibid.

³⁸ WORLD POPULATION REVIEW 2022.

³⁹ N. RÓZSA 2020. p. 9.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ WORLD POPULATION REVIEW 2022.

⁴² Ibid.

⁴³ N. RÓZSA 2020. p. 9.

Irán lakossága napjainkban főként a bevándorlás miatt növekszik nagyobb mértékben, noha az iráni hatóságok egyre erőszakosabban lépnek fel a migránsokkal szemben. Komoly problémát jelent Irán számára, hogy habár kibocsátó ország is, az UNHCR adatai szerint legalább 3,5 millió bevándorló tartózkodik a területén, akik zömmel afgánok és irakiak.⁴⁴ Az iráni állampolgárok kivándorlását jellemzően a politikai események indokolták az elmúlt években, azonban az éghajlatváltozás és az urbanizáció negatív hatásai is egyre inkább ösztönzik az elvándorlási hajlandóságot.

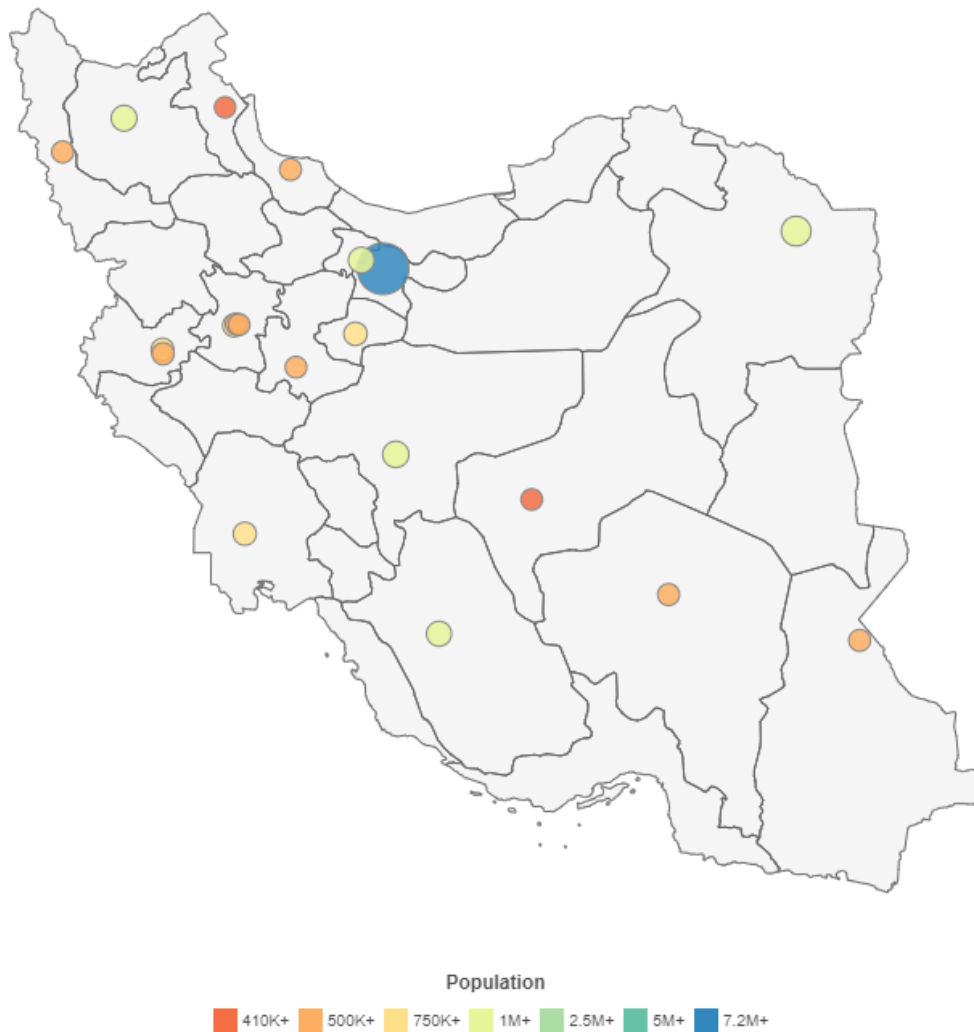
Iránban a munka- és megélhetési lehetőségek egyenlőtlen elosztása miatt gyakori a belső migráció. A város és vidék közötti fejlettségbeli különbségek miatt egyre többen költöznek városokba. Jelenleg az ország lakosságának csaknem 76%-a él városokban, 2030-ra azonban ez a szám várhatóan emelkedni fog.⁴⁵ Évente többszázezer új munkahelyre lenne szükség Iránban, ugyanis a munkaképes korú lakosság csaknem 10%-a munkanélküli. A magasabb végzettséggel rendelkező irániak jellemzően nagyobb arányban hagyják el az országot, míg a zömmel fizikai munkából élő vidéki lakosság a munkalehetőségek reményében a városokba költözik. Ez rengeteg társadalmi problémát szül – a városokban jelentősen megnövekedtek a megélhetési költségek, a vidéki területeken pedig munkaerőhiány alakult ki. A képzést nem igénylő munkaköröket az ország számos területén dokumentálatlan afgán bevándorlókkal igyekeznek pótolni, akiknek munkavégzési lehetőségeit az iráni kormány erősen korlátozza.

Azonban a bevándorlás mellett meg kell említenünk a kivándorlás jelenségét is. 2021-ben több mint 20 500 ember hagyta el Iránt és nyújtott be menedékkérelmet, jellemzően nyugati országokban.⁴⁶ A leggyakoribb célország az Egyesült Királyság, Németország és Kanada voltak.

⁴⁴ UNHCR 2020.

⁴⁵ JAUHAINEN–EYVAZLU 2017. p. 10.

⁴⁶ WORLD DATA 2022.

1. ábra: Irán legnépesebb városai lakosságszám alapján (Forrás: World Population Review, 2022.)

Irán lakossága északon, északnyugaton és nyugaton koncentrálódik, a Zagrosz- és Alborz-hegység körül, míg az ország középső és keleti részén a sivatagok körüli hatalmas száraz területeken jóval kisebb a népsűrűség.⁴⁷

Város	Népesség
Teherán	7 153 309
Meshed	2 307 177
Iszfahán	1 547 164
Karadzs	1 448 075
Tebriz	1 424 641

⁴⁷ CIA WORLD FACTBOOK 2022.

Siráz	1 249 942
Kom	900 000

2. ábra: Irán legnépesebb városai lakosságszám alapján (Forrás: World Population Review, 2022.)

GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI NEHÉZSÉGEK IRÁNBAN

Habár az elmúlt évtizedek regionális válságai során (pl. 2003-as iraki háború, arab tavasz) Irán biztosítani tudta saját stratégiai szerepét, mégis számos megpróbáltatással kell szembenéznie napjainkban. Ezek a kihívások hosszú távon nem csupán Irán biztonságát, de az egész régió stabilitását is befolyásolhatják.

Az iráni gazdaság évtizedek óta a kiterjedt szankciók nyomása alatt áll, a gazdasági növekedés üteme negatív és a munkanélküliség is egyre súlyosabb gondot okoz a közéleti államban. A szankciós csomagok megnehezítették a pénzforgalom működését, csökkentették az energiaexportból származó bevételeket és nemzetközi cégek kivonulását eredményezte az iráni piacról.⁴⁸ Irán lakosságának legalább 30%-a él abszolút szegénységben.⁴⁹

A Transparency International 180 vizsgált ország alapján Iránt a 149. helyre sorolta a közigazgatási és gazdasági korrupció tekintetében.⁵⁰ A politikai és vallási elnyomás a mindennapi élet valamennyi szintjén jelen van Iránban, amiből kifolyólag jelenleg széleskörű demonstrációk zajlanak az országban. Utoljára 2019-ben rázta meg az országot hasonló méretű tüntetéshullám. Ahogyan akkor, úgy most is több ízben állította le vagy korlátozta a telekommunikációs rendszereket a kormány. A szeptember közepe óta tartó tüntetéshullám egy fiatal kurd nő, Mahsza Amini erőszakos halála után tört ki. A fiatal lányt a hidzsáb nem megfelelő viselete miatt vették őrizetbe, és a szemtanúk beszámolója szerint bántalmazták kegyetlenül. A hidzsábtüntetés hamar nyíltan rendszerellenes fellépéssé nőtte ki magát, miközben az iráni kormány a „külső szereplőket” okolja a zavargásokért: kurd szélsőségeseket, Izraelt, Szaúd-Arábiát vagy éppen az Amerikai Egyesült Államokat.⁵¹ Az elkövetkező hetek döntő fontosságúak lesznek: kiderül, hajlandó-e engedni a rezsím a társadalmi elégedetlenségnek, vagy a korábbi évekhez hasonlóan elfojtja azt.

A közelgő válság elkerülése és a szankciók feloldása érdekében Iránnak az Amerikai Egyesült Államokkal való megállapodásra kell törekednie. Az országot érintő kihívások jórésze a gazdasági helyzetből, a szegénység szintjéből, valamint a fejlesztésekhez szükséges erőforrások hiányából fakad.

⁴⁸ ZIYA 2021.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ FINANCIAL TIMES 2022.

AZ AGYELSZÍVÁS JELENSÉGE IRÁNBAN

Az agyelszívás Iránban alapvetően három okra vezethető vissza: gazdasági, társadalmi és/vagy politikai elégedetlenségre. Az évtizedes rossz kormányzás, a politikai elnyomás, az emberi jogi visszaélések, a sivár gazdasági kilátások, a korrupció és az egyes társadalmi tényezők oda vezettek, hogy napjainkban ezek kéz a kézben járnak egymással. Egyes kutatások szerint a lakosság csaknem 30%-a gondolkodik az elvándorláson.⁵²

Az agyelszívás mindig is az iráni kivándorlás mozgatórugója volt. Az első nagyobb kivándorlási hullám idején (1950-1979) a gazdasági fellendülés ösztönözte a tehetősebb családokat arra, hogy külföldre küldjék tanulni gyermekeiket.⁵³ Az iráni forradalom alatt és azt követően a családok zöme csatlakozott külföldön tanuló gyermekéhez, sőt, ezen felül is rengeteg szakember hagyta el az országot a politikai rendszerváltástól félve. Napjainkban, a harmadik nagyobb kivándorlási hullám során szintén a jobb megélhetési lehetőségek ösztönzik a kivándorlást. 2019-ben például Irán volt a második, agyelszívás által leginkább érintett ország, ekkor ugyanis legalább 180 000 szakember hagyta el az országot.⁵⁴ A koronavírus-járvány kitörését követően például egészségügyi szakemberek tömege hagyta el Iránt, 2021 elején havonta legalább 500 ápoló vállalt máshol állást.⁵⁵

AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS KÖVETKEZMÉNYEI IRÁNBAN

Évről évre magasabb rekordhőmérsékletet regisztrálnak Iránban, az elkövetkező évtizedekben pedig várhatóan további 2,6 °C-kal emelkedik majd az átlaghőmérséklet és 35%-kal csökken a csapadék mennyisége.⁵⁶ Előrejelzések szerint az elhúzódó aszályos időszakokat pusztító áradások követik majd.

Irán az éghajlatváltozásnak fokozottan kitett országok közé tartozik, amely a globális átlagnál valamennyivel gyorsabban melegszik.⁵⁷ Az ország területének jelentős része nem alkalmas a mezőgazdasági termelésre, és az emberi tevékenység, valamint a nem megfelelő vízgazdálkodás miatt a tavak kiszáradásának sebessége felgyorsult. Amíg 2000-ben az irániak mindössze 35%-a szenvedett vízhiányban, becslések szerint 2050-re a lakosság 70%-a lesz kénytelen elhagyni Iránt a vízkészletek kimerülése miatt.⁵⁸

Ugyanakkor a probléma megoldására tett erőfeszítések tüntetéseket és etnikai konfliktusokat váltottak ki. Például, amikor tavaly nyáron az ország vízben gazdag részéből, Huzesztán tartományból vízzállítással igyekeztek pótolni a vízszükségletet, akkor a régóta fennálló aggodalmak véres tüntetéssé alakultak.⁵⁹ A nem hatékony vízgazdálkodás és az

⁵² JAUHAINEN–EYVAZLU 2017. p. 10.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ YAQUBI 2021.

⁵⁵ IRANINTL.COM 2021.

⁵⁶ AIC 2021.

⁵⁷ SZÁLKAI-SZABÓ 2021.

⁵⁸ AIC 2021.

⁵⁹ IRANINTL.COM 2021.

olajkitermelésből származó szennyezés folyamatosan rontja a felhasználható vízkészletek minőségét.

A víz mint stratégiai erőforrás felértékelődése komoly regionális konfliktusokhoz is vezethet. Irán és Irak kapcsolatában meghatározó szerepet játszik a vízügyi infrastruktúra és a vízkészletek feletti ellenőrzés. A két ország legfontosabb vízügyi kapcsolata a Tigris felső folyása, valamint a Satt al-Arab, amely a Tigris és az Eufrátesz találkozásánál indul és a Perzsa-öbölbe torkollik. Habár a két állam már az 1970-es években megállapodott a kisebb folyók vízmegosztásáról, a nagyobbakról soha nem sikerült kiegyezniük.⁶⁰ A versengő nemzeti prioritások és az alacsony vízkezelési hatékonyság, a két ország kapcsolatát terhelő egyéb problémák mellett, súlyos diplomáciai vitákhoz vezettek az elmúlt évtizedekben. Irán mint felvízi ország stratégiaileg kedvező helyzetben van a vízkészletek feletti gazdálkodásban.

ÖSSZEGZÉS

Irak és Irán belpolitikai, gazdasági és társadalmi krízisen megy keresztül, amely problémákat az éghajlatváltozás egyre több következménnyel járó terhe egészít ki. Emellett az agyelszívás jelensége mindkét országra súlyos terhet ró, ugyanis az értelmiség elvándorlása hozzájárul a különböző ágazatok, mint például az oktatás- és egészségügy fokozatos leépüléséhez. A két közel-keleti államban egyaránt érzékelhető a társadalmi elégedetlenség fokozódása, ami főképpen a fiatal generációkra jellemző, de nem csak és kizárólag, mivel az utóbbi időben egyre inkább megfigyelhető, hogy a társadalom egyéb rétegei is képviseltetik magukat a kormányellenes demonstrációkon, amelyek napjainkban főként Iránban okoznak komoly problémákat, de nem zárható ki, hogy a tüntetések Irakban is újfent kiújulnak. Az elemzésben felsorolt krízisek önmagukban is az elvándorlás kiváltói lehetnek, azonban még súlyosabb következménnyel járhat az éghajlatváltozás által kiváltott migráció, mely problémának a kezelése sürgős és összehangolt fellépést igényel.

⁶⁰ Ibid.

IRODALOMJEGYZÉK

AIC (2021): *The Implications of Climate Change in Iran*. 2021.07.27. Forrás: <http://www.us-iran.org/news/2021/7/2/covid-19-in-iran-r6by5> (Megtekintve: 2022.11.13.)

AL-DABBAGH, Ahmad (2022): العراق الأسرع نموا عربيا.. لماذا لا ينعكس ذلك على الشعب؟ [Irak a leggyorsabban növekvő (gazdaság) arab (szinten): Ez miért nem tükröződik az embereken?]. Al Jazeera, 2022. május 31. Forrás: <https://tinyurl.com/2dm72tpj> (Megtekintve: 2022.11.08.)

AL-HURRA (2022): هجمات عنيفة على أراض عراقية.. تحركات إيران العسكرية توجب التوتر [Durva támadások Irak területén.. Irán hadserege szítja a feszültséget]. Al-Hurra, 2022. október 06. Forrás: <https://tinyurl.com/3teruzct> (Megtekintve: 2022.11.11.)

ANADOLU AGENCY (2021): 2021 مهاجرا عراقيا خلال 53 مصرع منظمة: [Szervezet: 2021-ben 53 iraki bevándorló halt meg]. Anadolu Agency, 2021. december 18. Forrás: <https://tinyurl.com/5n79cu4p> (Megtekintve: 2022.11.18.)

ANADOLU AGENCY (2022): "الرئيس العراقي يدعو القوى السياسية إلى "حوار جاد" [Az iraki elnök „komoly párbeszédre” szólítja fel a politikai erőket]. Anadolu Agency, 2022. október 07. Forrás: <https://tinyurl.com/2wwbxdbu> (Megtekintve: 2022.11.14.)

Asharq Al-Awsat (2022): Iran Launches New Strikes on Kurdish Sites. Asharq Al-Awsat, 2022. október 02. Forrás: <https://english.aawsat.com/home/article/3907531/iran-launches-new-strikes-kurdish-sites> (Megtekintve: 2022.11.18.)

BBC ARABIC (2022): هجوم دهوك: البرلمان العراقي يجتمع السبت لبحث "الاعتداء التركي"، ومراسم تشييع رسمية للضحايا [Dohuk-támadás: az iraki parlament szombaton ülészik, hogy megvitassa a „török offenzívát”, valamint az áldozatok hivatalos temetését]. BBC Arabic, 2022. július 20. Forrás: <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-62239080> (Megtekintve: 2022.11.10.)

CHATTY, Dawn (2010): Iraq Refugees: Seeking Safety. *The World Today*. Vol. 66, No. 12. (December 2010), pp. 22-23.

CIA WORLD FACTBOOK (2022): *Iran*. Forrás: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iran/> (Megtekintve: 2022. 11. 13.)

CORDESMAN, Anthony H. (2018): *The Crisis in Iran: What Now?*. 2019. január 11. Forrás: <https://www.csis.org/analysis/crisis-iran-what-now> (Megtekintve: 2022. 11. 13.)

DEZSŐ Tamás – PÉNZVÁLTÓ Nikolett – SAYFO Omar – TÁRIK Mészár (2022): *Kiszáradt folyómedrek a Közel-Keleten — Irak, Szíria, Törökország és Irán konfliktusa a víz körül*. Horizont 2022/1. Migrációkutató Intézet. Forrás: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/01/20220107_HORIZONT_2022_1_dezso_penzvalto_sayfo_tarik_kiszaradt_folyommedrek_a_kozel_keleten_irak_sziria_torokorszag_es_iran_konfliktusa_a_viz_korul-1.pdf (Megtekintve: 2022.11.13.)

FINANCIAL TIMES (2022): *Iran's Ayatollah Khamenei blames US and Israel for street protests.* Forrás: <https://www.ft.com/content/ba83383a-63ed-4a0d-93a4-2e345911b124> (Megtekintve: 2022.11.13.)

FRONTEX (2022): *EU external borders in June: Western Balkan route most active.* Frontex, 2022. július 14. Forrás: EU external borders in June: Western Balkan route most active (Megtekintve: 2022.11.18.)

IMMIGRATION AND REFUGEE BOARD OF CANADA (1989): *Shia in Iraq and return of Iraqis by Kuwait.* Forrás: <https://www.refworld.org/docid/3ae6ab7a78.html> (Megtekintve: 2022.11.18.)

IRAN HUMAN RIGHTS (2022): *Iran Protests: at Least 326 People Including 43 Children Killed.* 2022. november 12. Forrás: <https://iranhr.net/en/articles/5583/> (Megtekintve: 2022. 11. 13.)

IRANINTL.COM (2021): *نظام پرستاری تهران: ماهانه ۵۰۰ پرستار به دلیل حقوق پایین از ایران مهاجرت می‌کنند.* Forrás: bit.ly/3twXu8w (Megtekintve: 2022. 11. 13.)

JAUHIAINEN, Jussi–EYVAZLU, Davood (2017): *Urbanization, Refugees and Irregular Migrants in Iran, 2017.* Forrás: https://www.researchgate.net/publication/326065788_Urbanization_Refugees_and_Irregular_Migrants_in_Iran_2017 (Megtekintve: 2022. 11. 13.)

MACROTRENDS (é. n.): *Iraq Unemployment Rate 1991-2022.* Forrás: <https://www.macrotrends.net/countries/IRQ/iraq/unemployment-rate> (Megtekintve: 2022.11.18.)

MEI (2022): *Economic Diversification and Energy Transition in Iraq and the Gulf.* Middle East Institute, 2022 június. Forrás: <https://www.mei.edu/sites/default/files/2022-06/Economic%20Diversification%20and%20Energy%20Transition%20in%20Iraq%20and%20the%20Gulf.pdf> (Megtekintve: 2022.11.07.)

MIGRANTS REFUGEES (2020): *Iraq.* Forrás: <https://migrants-refugees.va/country-profile/iraq/> (Megtekintve: 2022.11.10.)

MOUBAYED, Sami (2022): *Iraq's Brain Drain Continues to Weigh Heavily on its Future.* Inside Arabia, 2022. február 22. Forrás: <https://insidearabia.com/iraqs-brain-drain-continues-to-weigh-heavily-on-its-future/> (Megtekintve: 2022.11.10.)

N. RÓZSA, Erzsébet (2020): *Hagyomány és modernitás. Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején.* Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2020.

SHAFQAQ (2022): *التغير المناخي يهدد الملايين بالنزوح في الشرق الأوسط* [Az éghajlatváltozás milliókat fenyeget migrációval a Közel-Keleten]. Shafaq, 2022. október 30. Forrás: <https://tinyurl.com/45h5yk6n> (Megtekintve: 2022.11.11.)

SOTALIRAQ (2022a): دعوات لتشكيل حكومة عراقية توافقية لانقاذ الاقتصاد العراقي ومنع انزلاق العراق للحرب الاهلية [Konszenzusos iraki kormány megalakítására szólítanak fel az iraki gazdaság megmentése és Irak polgárháborúba sodródásának megakadályozása érdekében]. Sotaliraq, 2022. július 31. Forrás: <https://tinyurl.com/4a8fz3ub> (Megtekintve: 2022.11.07.)

SOTALIRAQ (2022b): هجرة العقول والكفاءات تستمر بإلقاء ظلالها الثقيلة على مستقبل العراق [Az agyelszívás továbbra is súlyos árnyékot vet Irak jövőjére]. Sotaliraq, 2022. február 24. Forrás: <https://tinyurl.com/3kbweh5j> (Megtekintve: 2022.11.10.)

SOTALIRAQ (2022c): مسؤول بالبيشمركة: داعش يستغل 15 كيلومتراً من الفراغ الأمني بكرميان كملاذ له [Pesmerga tiszt: Az Iszlám Állam terrorszervezet egy 15 kilométeres biztonsági vákuumot használ ki Garmijánban]. Forrás: <https://tinyurl.com/bder6a8n> (Megtekintve: 2022.11.09.)

SZÁLKAI Kinga – SZABÓ Miklós (2021): *Az iráni vízváltás a klímaváltozás és a növekvő társadalmi elégedetlenség árnyékában.* in: Külügyi Szemle 2021/3. Forrás: https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/11/01-Szalkai_Szabo.pdf (Megtekintve: 2022. 11. 13.)

TÁRIK Meszár (2022): Irak. In: Demkó Attila (szerk.): *A világ 2022-ben.* MCC Press, Budapest. 351-358. Forrás: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/09/2022_MCC_avilag2022ben_4fd9ce1e878934cdb21d7a65990bec649b490dd3.pdf (Megtekintve: 2022.11.09.)

THE WORLD BANK (2022): *Iraq.* Forrás: <https://www.worldbank.org/en/country/iraq/overview> (Megtekintve: 2022.11.09.)

TRAUNER, Florian – NEELSEN, Stella (2017): *The Impact of the Migration Crisis on Political Dynamics in the Western Balkans.* IEMed, 2017. Forrás: <https://www.iemed.org/publication/the-impact-of-the-migration-crisis-on-political-dynamics-in-the-western-balkans/> (Megtekintve: 2022.11.18.)

SHELTON, Tracey (2014): Think the Islamic State is bad? Check out the 'good guys'. The World, 2014. október 17. Forrás: <https://theworld.org/dispatch/news/regions/middle-east/iraq/141016/think-the-islamic-state-bad-check-out-the-good-guys> (Megtekintve: 2022.11.10.)

UNHCR (2020): *Refugees in Iran.* Forrás: <https://www.unhcr.org/ir/refugees-in-iran/> (Megtekintve: 2022.11.13.)

UN IRAQ (2022): *Migration, Environment, and Climate Change in Iraq.* United Nations Iraq, 2022. augusztus 11. Forrás: <https://iraq.un.org/en/194355-migration-environment-and-climate-change-iraq> (Megtekintve: 2022.11.11.)

WORLD DATA.INFO (2022): *Asylum applications and refugees from Iran.* Forrás: <https://www.worlddata.info/asia/iran/asylum.php> (Megtekintve: 2022.11.19.)

WORLD POPULATION REVIEW (2022): *Iran*. Forrás: <https://worldpopulationreview.com/countries/iran-population> (Megtekintve: 2022.11.13.)

YAQUBI, Cyrus (2021): *Why do professional Iranians emigrate abroad (brain drain)?* 2021.12.09. Forrás: <https://atalayar.com/en/blog/why-do-professional-iranians-emigrate-abroad-brain-drain> (Megtekintve: 2022.11.11.)

YOUM7 (2022): ارتفاع عدد قتلى الاشتباكات فى المنطقة الخضراء بالعراق إلى 33 شخصًا [33-ra emelkedett az iraki „Zöld Zónában” történt összecsapások áldozatainak száma]. Youm7, 2022. augusztus 30. Forrás: <https://tinyurl.com/bddb2p4d> (Megtekintve: 2022.11.08.)

ZIYA, Mohammad Hossein (2021): *The 13 crisis facing Iran*. 2021.09.16. Forrás: <https://www.mei.edu/publications/13-crises-facing-iran> (Megtekintve: 2022.11.13.)

HORIZONT ELEMZÉSEK

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Györgyi Dominika Zita

Lektorálta: Dr. habil. Marsai Viktor

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Tárik Mészár, Kovács Blanka, 2022

© Migrációkutató Intézet, 2022

ISSN 2677-1780